

DEVLET, MİT ve İDEOLOJİ*

Siyasal Toplumun Psikik Temelleri

Çev. Yrd. Doç. Dr. Rukiye AKKAYA**

Gelişmiş ülkelerin pek çoğunda, bazen siyasal ilişkilerin belirsizliğine ya da kurumları arasındaki yapısal ilişkilere dair farklı şekillerde ortaya çıkan, devletin çağdaş inkarına ilişkin tartışmalar; devletin kurumlarına ve özüne dokunmakta; siyasal kurumların yetersizliği ya da kusurları noktasına odaklanan eleştiriler, bazen bu özü oluşturan nedenlere dayanarak, siyasal toplumun psikik temellerine saldırmaktadır.

Devlet bunalımı, iktidarın özüne ilişkin bir otorite bunalımı gibi ortaya çıkar; geleneksel toplum ilişkilerinin kopmasına veya bu kopuşun hızlanmasına yol açar. Bu kriz, çağdaş insanı, toplumun bağrına koyan yeni bir duyguyu ifade eder. Yine bu kriz, bireyin siyasi iktidardan beklentilerini ve bu iktidar karşısındaki konumunu açıklar. Böyle bir durumda, insanın bireysel bir varlık olması dolayısıyla suçlanan bilinç, toplumsal yaşam kökenli bir veri gibi algılanmaz. Oysa, insanda grup bilinci, "ben" (*moi*) bilincinden daha önce ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, ilkel toplumların antropolojisi, bütün şüphelerimizi ortadan kaldırmaktadır. Antik Yunan siteleri döneminde dahi, bu ilkel psikolojiden artakalanlar hâlâ büyük bir önem arz ediyordu. İçgüdülerinin ve ilahi zannettiği esinlerin içinden geçen Homer insanı; bireysel derinlikten ve gerçek birliktelikten yoksundur. Bir anlamda kendisine ve davranışlarına yabancıdır¹. Başka bir deyişle, mitik düşünce-den akla (*raison*) geçiş, insanın olduğu kadar, birey olma bilincinin de evrimleşerek gelişen yapısına eşlik etmiştir. Bu gelişim; insanı, ailenin ve gensin (*gens*) komün karakterli sıkı bağlarından kurtaran bir olgu olarak, site

* **Roland Maspétiol**; "l'Etat, le Mythe et l'Idéologie", **Archives de Philosophie du Droit**, Vol. XIX, 1974, s. 339-355.

** Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. Çevirinin yayımlanmasına izin veren "l'Association Française de Philosophie du Droit" sekreteryasına teşekkür ediyorum.

¹ **-R.Schaerer**, *L'homme antique et la structure du monde intérieur d'Homère à Socrate*, 1958; **J.P.Vernant**, *Mythe et pensée chez les Grecs: essai de psychologie historique*, 1965, 2.e éd.1971, not. t. II.p. 95 et s.: la formation de la pensée positive dans la Grèce archaïque

rekabetlerinde daha aşıkardır. Bireyin gelişimi ile bilincin dışı kapalı dünyası, artık önceden belirlenenin önünde durmayan, yeni iddiaları ortaya koyan, pozitif düşünceye ve yöntemli bir eyleme yönelmiş akla daha geniş şekilde açılır. Burada Yunan trajedileri, geçmişin eroik değerlerini dile getiren mitos ve sitenin tercihleri arasındaki çatışmanın dışavurumu olarak takdim edilebilir. Bu, aynı zamanda, insanların şartsız kabul ettiği ilkelerle doğan yasa ile yöneten site arasındaki çatışmayı dile getirmektedir. Sokrat'ın Sofistlere karşı koyması ve bireysel direnişi tetikleyen muhalefetinden başlayarak; bireyin Atina'yı tehdit ettiği kabul edilirse; Platoncu İdeaların aşkınlığını reddederek, Aristo'ya kadar uzanan süreçte, bir değişimle sonuçlanma zorunluluğu yaşamış olan Site, kendi döneminin sembolü olan bir güçtür.

Çağdaş dünya, Rönesans ile yeniden hayat bulan bir ivme ile yaşamına devam edebilmiştir. Ancak, Rönesans'ın kökenleri çok daha derinlerde aranmalıdır. Carolingien devrinden itibaren, çalışma ilişkilerindeki değişim, ortak tarlalardan oluşan büyük topraklarda ve manslarda* kitleler halinde serfliğe karşı gelen, toprağı özgürce işleme talebinde bulunan birey örneği unutulmamalıdır; ya da Fransisken Guillaume d'Ockham'ın, bireyin manevi dünyası konusunda, diğer bütün özgürlüklere göre; inancı, her bireyin kendi iradesi ile uyumunda görerek, herkesin özel manevi alanını kendi iradesine terk etmesi örneğinde olduğu gibi, çok farklı alanlardan başka örnekler de verilebilir.

Hümanizmin eşliğinde Rönesans, bütün kültürel alanlarda, insanı öne çıkaran ve onun değerlerini pratiğe geçirmeye çalışan bir bağımsızlaşma hareketi olmuştur. Bu gelişme, birbirlerine bağlı olarak, otorite ilkesinin dağılmasına neden olmuş, bireyin otorite karşısındaki zayıflığını ortadan kaldırmış, fakat onu kitleye yöneltmiştir²: "böylece bilinçaltının konumu, modern yaşamın rasyonalizmi yoluyla ölçüsüzce güçlendirilmiştir. Öyle ki bu rasyonalizm, akılcı olmayanın değerini küçümseyerek işlevini durdurur ve bilinçaltına iter. Burada akıldışı olanın, yani bilinçaltına itilenin, insanda kaçınılmaz yıkıcı etkileri olacaktır"³.

Reform Hareketi, Aydınlanma Çağı ve nihayet 1789 Devrimi, bu sürecin belirleyici anları olarak gösterilebilir. Bireyciliğin genelleşen taleplerini bu güne aktarması açısından, daha yakın zamanlardaki gelişmeler, bu sürecin etkilerini daha ileriye taşımıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında oluşan karmaşık kökenli yeni duygular, uzun kararsızlıklar ve duraksamalar geçirerek ortaya çıkmışlar ve çok yavaş olgunlaşmışlardır. Nihayet bu akış, bugünün insanının ortak doğasını, belli bir oranda nihilizmle, görünürdeki dünyada gerçek anlamıyla var olmayanlara çok uygun gelen, nesnelere

* Orta Çağ'da feodal beye bağlı, içindeki ev ve bahçesi ile birlikte bir aileye tahsis edilen küçük çiftlik işletmesi. (ç.n.)

² C.G.Jung, L'homme à la découverte de son âme, trad. Genève, 4e. éd., 1950, p.64.

³ C.G.Jung, Psychologie de l'inconscient, trad. Genève, 2e. éd. 1963, p. 176.

hiçlik yanını çekiciliğe büründürmeyi başarmıştır. Entelektüel alanda, ilke kavramının benzersiz bir bunalımıyla açıklanan bu davranış, siyasal toplum ve Devlet'e ilişkin duyguyu değiştirmekten başka bir şey yapamamıştır.

* * *

Bilinç dışı duyuşlarda yer alan, ruhsal dünyaya ait temel olguların, insanın sosyal doğasından, doğrudan insanın biyolojik doğasına bağlandığı inkar edilemez. Kendi metotlarıyla sınırlanan sosyoloji, yalnızca kurumsal açıdan incelediği kendine özgü problemlerin dışına çıkmıştır. Ancak sosyoloji, kavramsal açıdan çok uzun zamandan beri antropoloji ve psikanalizle olan ilişkileri sayesinde zenginleşerek, bize yeni ufuklar da açmıştır.

Bu aydınlatma, siyasal toplumun doğasını bir bütün olarak kavramamıza yardımcı olmaktadır. Siyasal toplumun çok daha geniş kapsamlı bir olgu olduğunu vurgulayarak, evrensel kesinlik içermediğini belirten Etnoloji ise; bize, hâlâ varlığını sürdüren ve en ilkelleri arasında sayılan, sürekli gelişim, değişim ile dağılım halindeki bazı toplulukları, basit toplumların yapısına örnek göstererek, siyasal toplumun içeriğinin daha iyi anlaşılmasına hizmet etmektedir⁴. Çok ilkel olsa bile, her siyasal toplum, üstünlüğünü ve gücünü gruplara ve bireylere kabul ettiren, yüce ve ilahi bir anlamla donanmış, zorlayıcı bir güce sahiptir; öte yandan "bir kabileyi, basit bir insan topluluğundan (*bande; sürü*) tam anlamıyla ayıran unsur; üyelerinin bir araya gelerek bir birlik (*unité*) meydana getirdiklerini ve diğerlerinden farklı olduklarını hissetmeleridir"⁵. Yine bir kabileyi, basit bir insan grubundan ayırt eden diğer unsur; kutsallıkla bağ kuran ve otoritesini hissettiren bir siyasi iktidarın varlığıdır. J.G. Fraizer tarafından ortaya konan bu ilişki üzerinde, çeşitli boyutlarıyla, sıkça çalışıldı. Bölgesel yerleşim merkezlerinin kurulmasıyla, parçalanmış toplumlarda dahi, aile bağlarının aşıldığını varsayan siyasal birlik, siyasi iktidarı kabullenmeyle, buyurunun eşitsiz bir şekilde dağılımını uzlaştıran dinamik bir yapı oluşturur. Kaçınılmaz olan, reddetme ve karşı koymalarla süreklilik arz eden bu dinamizm, aynı zamanda tutunduğu güçlerle bir uzlaşma içindedir. Siyasal bağ, *yalnız* sosyal bir gerçeklik üzerine kurulamaz, bu toplumun bütün kurumlarında gözlenebilen bir süreçtir. Toplumsal kararların kaynağına ilişkin olarak, bilinen, ona atfedilerek varlığı kabul edilmiş, aşkın bir güç adına özel bir durum arz eden bu yapı içinde insanlar, kendi akışkanlığını öncelleyen bir topluma dönüşür. Dış olduğu kadar iç faktörlerin etkisi altındaki bu ilişki, genişleyerek komşu toplumları da etkileyen çeşitli şekillere bürünür. Bununla birlikte, basit topluluklar arasında, ilkel addedilmelerine rağmen, sosyolojik açıdan son derece özel ve bazen ayrıksı durum taşıyanlar vardır. Bu bakımdan

⁴ C.Lévi- Strauss, La vie familiale et sociale des Indiens Nambikwara, 1948, p.86 et s.

⁵ Ralph Linton, De l'homme, trad. 1968, p. 263.

Evance Princher⁶; Nuer'lerin kendi içinde düzenli bir anarşinin içinde olduğunu, Anmak'ların siyasal yapılarının son derece karmaşık ve değişken olduğunu, Shilik'ların kutsal krallığını ve Azende'lerin ideolojik iktidarın gücünü bildiklerini belirterek, Güney Sudan'da yaşayan toplumların siyasal çeşitliliğinin altını çizmiştir.

Bu çeşitlilik, Montesquieu'nun (*Esprit des Lois*, XI,5) gözlemlerine dayanarak ayırt ettiği gibi, topluluğun bireysel ve özgün karakterlerini çeşitli görünüşlerinden biridir: "bütün devletlerin ayakta kalma amaçlarının yanı sıra, yine her devletin kendine özgü bir amacı vardır". Herder, dikkat çeken bu görüş açısını, bugün toplum bilimlerinin büyük bir önem atfettikleri dil-bilim yapılarına dayanarak geliştirmiştir. İena devri, Hegel'in gözünde, Montesquieu'nun eserlerindeki ölümsüzlük ile her halkın bireysel ve özgün karakterindeki sezgi (*intuition*) açısından karşılaştırılır. 1802-1803'de, "Doğal Hukuk" da (*Droit naturel*) şöyle yazar; "siyasal ve hukuki sistemlerindeki aksamaların, rasyonel aklın konusu olduğuna inanan ampirik kuramcılar, onu evrensel deneyim ve insan aklına indirgerler. Onların bu şekilde ulaştıkları akıl (*raison*) ve deneyimden ortaya çıkan belirli yasalar, deney öncesi (*a priori*) akıl ve insan bilinci değildir. Bir halkın benliği, yalnızca Akıl, bilinç ve deneyim eşliğinde yaşar. Bu benliğin belirleyici temel rolü, ancak çok evrensel bir zorunluluktan hareketle, en zirve noktasına ulaştığında kavranabilir". Her halkın ruhu, dünyevi ve kozmik bir dünyaya bağlıdır. Bu bağın kendisinden daha önemli, daha etkin yönü ise insanın, hâlâ gerçek bir kültüre ulaşamamış olmasıdır (*Encyclopédie*, 3e.éd.1830, & 393 ve 394). Bu özel manevi bağ devlete hasredilir, "doğal olarak belirli ve kendine özgü bir halkın kendi varlığını duyumsadığı bir durumdur bu" (& 545), objektif ruhun bir amıdır (& 549); dış dünya ve doğa ile ilişkisinde, zaman içinde oluşan herhangi bir şey gibi, yapay bir olumsuzlukla bilinçlendirilerek kendi içeriğini kendinde bulur" (& 552); özgürlük, bilincin kendi dışında algıladığı çeşitli doğal, dış öğelerden oluşan belirlemeler ile kurulur ve canlanır, nesnel dünyaya referanslar verir (&583)- sivil toplum tarafından tatmin edilen özel antropolojik ihtiyaçlar, kişisel iradelerin, diğer iradelerle kurdukları çeşitli ilişki biçimlerinde hissedilir. Burada Hegel'in metafiziğe entegre edilen spekülatif mantığın (*logique spéculative*) yenilenmesine çok üstün bir değer atfetmesinin nedeni; Kantçı eleştiri ve Aydınlanma felsefesi tarafından tehdit edilen halkının tinsel hayatını, kendi ruhuna yeniden kavuşturmak ve "metafizikten yoksun bir halkın garip gösterisini sona erdirmek içindir" (*la Science de la Logique de 1812 önsözünden*)

⁶ **E. E. Evans - Pritchard**, Les Nuer = description des modes de vie et des institutions politiques d'un peuple nilote, Oxford,1937, trad.1968, p.210: "Nuer'lerde bir yönetim organının, hukuk kurumlarının, yöneticiliği ilan edilmiş bir şefin ve organize bir siyasal yaşamın olmaması dikkate değer ". **M. Kortel-E. E. Evans-Pritchard**, Systèmes politiques africains, 1962, trad. 1964, p.14-17; "Düzenleyici bir şefleri olmadığından, sembollerle ifadesini bulan mitler ve gelenekler, siyasal yaşamın garantisini sağlar."

Siyasal toplumların çok yönlülüğü; Vico'nun, bütün toplumların izlediği ebedi kanunların ideal tarihi olarak açıkladığı, toplumların ortak doğası ile çelişmez. Antropoloji, mit dünyasına ve arkaik toplumlarda sembolik düşünceye ilişkin incelemelerinde, bu görüşleri teyit etmiştir. Mit burada iktidarın, ayrıcalıkların ve mülkün, yeniden dağıtım sistemiyle varolan toplum şeklini garanti eden bir "sosyal şart" rolüne bürünür. Bu bakımdan Malinovsky, "mitin bir kuruma ağırlık ve saygınlık verme, davranış şekillerini cezalandırma ve adetleri belirleme konusundaki normatif gücünün"⁷ nasıl oluştuğunu bize göstermiştir. Mit, hem normu açıklayıcı hem de normun gücünü ispat edicidir.

Leanhardt, şeflik makamındaki mitik güçlerin öneminin, altını çizmiştir⁸; mit, insana nasıl davranılması gerektiğini söyler. Bununla birlikte, bireyselleşmenin gelişimine bağlı olarak, mitin gücünün zayıflaması, onun esinlendirdiği bütün değerlerle oluşan disiplinin yıkılmasına da yol açar.

Radcliffe-Brown'un⁹, sosyal yaşamın yapısal gelişimine ilişkin teorik karşılaştırmaların ve sosyal kurumların tarihine ilişkin açıklamaların değerlendirilmesi zorunluluğuna dikkat çekmesine rağmen; karşılaştırmalar yoluyla yapılan genellemelere daha tereddütle yaklaşan Leach¹⁰ sentetik görüşler ortaya koymaktadır. Toplumların düzenlenme biçimlerini gösteren yapısal oluşum, temellerinde farklılık olan bir değişkenler birleşimi olarak ortaya çıkarken, toplumun bütününe dair örgütleyici düşünceler, bir matematik düzeni meydana getirmektedir. Bu formül, sembolik mantıktan çıkarılmakta ve topoloji* (*topologie*) ya da geometrik şekiller gibi çalışılarak - elastik kavukçuğun iç yüzeyleri gibi- sürekli bir deformasyonun etkisi altında değişmeden kalan özleri ve bu özden birçok sapmayı ortaya koymaktadır. Leach, sosyo-politik dengelerin görece istikrarsızlığını, Pareton'un "dengeli hareketlerine" benzetmiştir. "Dengeli hareketler" arasındaki çelişkilerin yansımaları, sosyal ve siyasal ilişkiler arasında sık görülen uyumsuzluğa benzeterek, bu uyumsuzluğun, siyasal ilişkilerdeki farklı yanlısamlarının altını kuvvetle çizmiştir. Buna göre, bir düşünce sistemi üzerine oturtulan yanlısamanın, toplumdaki etkin davranış biçimine nüfuz etmesi zorunlu olmadığından, "insan, mitlerin içine işlediği çelişkilerden korkmamalıdır". Özellikle sözlü ifadenin baskın olduğu hassas alanlarda, yanlısamanın dinamik sosyal yapıdan ayrı tutulamaz. Bu dinamizm, yani sosyal yapıya özgü hareketliliğin kutupları arasındaki sürekli değişim, siyasal ve kültürel

⁷ B.Malinovsky, Les Argonautes du Pasifique occidental, trad.1963, p.390.

⁸ M.Leenhardt, De kamo,la personne et le mythe dans le monde mélanésien,1947, p.141 et 220 et.s.

⁹ A.R. Radcliff-Brown, Structure et fonction dans la société primitive, London, 1952, trad. 1969.

¹⁰ E.R.Leach,Critique de l'anthropologie, trad. 1968, id., Les systèmes politiques des hautes terres de Birmanie, London, 1954, trad.1972.

* Üst-alt, ön-arka, sağ-sol bağıntılarıyla yer saptama. (ç.n.)

bütünleşme arasında bütüncül ancak bazen negatif bir görünüm sergiler. Çağdaş siyasal toplumları çalkalandıran olguları anlayabilmek için, özellikle bu çelişki, gözden kaybedilmemelidir.

Özgür insanın, sosyal yapılara etkili ve verimli müdahale edebilmesi düşüncesine sahip olmayan ve insanın ilkel köklerine kadar giden arkaik zihniyet, bilincimizin değişmeyen tarafını temsil eder. Toplumdaki arkaik zihniyet, genellikle özne ve nesnenin fenomenolojik verilerine, entelektüel bir düşüncenin duygusallıktan arındıracağı manevi değerler yüklemektedir. Böylece, bir topluma katılım biçiminin bilinç tarafından ayırt edilmesinin bir şekilde üstesinden gelineceği kabul edilmektedir. Tartışmaya açık, ancak daha yeni bir yorum, bu açıklamaların tersine, ilkel düşüncenin mantık öncesi olmadığını; ne belirsizlik ve karışıklık, ne de sisteme katılıma dayanmadığı iddiasını destekler. Bu yeni yorum; ruhun, aklın işleyişine bağlı, fiziki ve semantik özellikleri olan bir eş zamanlı evrenden hareket ederek, karşılıklar ve üstünlükler üzerine bina edilmiş ham düşüncenin, özel bir mantığa itaat ettiğini söylemektedir.

Antropolojinin, siyasal iktidarın ve toplumun en ilkel şekillerinin ardından keşfettiği mitler, tipik arkaik düşüncenin özel şekillerinden birini meydana getirmektedirler. Çoğunlukla doğa kuvvetleri gibi gayri şahsi etkenler, burada sanki şahsi yaratıklar gibi temsil edilirler. Mitler, sadece teogoni* (*théogonies*) ve kozmogoni* (*cosmogonies*) açıklamalarını desteklemekle kalmazlar; istemli ve şairane bir tarzla, aslında düşünsel bir doktrini dile getirirler; böylece toplumun sosyal düzenine ve egemenlik doktrinlerine bir dayanak sağlarlar.

Sosyal hayatın çelişkilerini alt etmek için sanki özel bir gayrete karşılık gelen bazı temel konular, çeşitli halkların, sayısız ve birbirinden farklı mitleriyle örtüşürler. Mitler, şeylerin gizli nedenlerini dikkatle incelemek için, kavramların dışında, farklı sesleri kullanırlar, bilmekten çok bir hissetme aracıdır; insanın zaman içinde varolmasına ve sürekli bir gerçeğe ait olduğunu açıklamasına yardım ederler. Bir toplumu yaratmakla birlikte, geçmişe yönelik olarak meşrulaştırdıkları yapıların izlerini taşırlar¹¹. Mitler, kendi de kutsallıkla oluşturulmuş bir grubun etrafındaki manevi unsurlardan doğar ve sosyal grupları yöneten kuralları açıklar; bilinmezlik ya da anlaşılmazlık sanki onun özüdür.

* Aynı soydan gelen ve bir toplumun mitolojisini meydana getiren tanrıların tümü, tanrıların kökenlerini açıklayan doktrin. (ç.n.)

* Evrenin doğumunu açıklayan astronomi dalı. (ç.n.)

¹¹ Mit, bazen, parçalanmış gruplar arasında sosyal düzeni kabul ettiren, popüler tartışmalar biçiminde de görülebilir. (*Luc de Heusch* "Mythe et société féodale, le culte du Kubandwa sans le Rwanda traditionnel" (Archives de sociologie des religion, 18; 1964, p.133 et s.) Bu halde bile, mit dinsel alana aktarıldığında, günlük geleneksel düzenin benimsenerek onaylanmasına hizmet eder.

Mit olgusunun açıklaması, geçmişte çok sık denendi. Bunların arasında, fizyolojik açıklama modelinin en eskisi F. W. Schelling'indir. Schelling, 1793'den başlayarak, bu soruya cevap vermek için erken bir deneme yapmıştır. 1825'de, Mitler Felsefesinin Eleştirel Tarihine Giriş (*Introduction historico-critique à la philosophie des mythes*), 1842'de Mitoloji Felsefesine Filozofik Giriş (*Introduction philosophique à la philosophie de la mythologie*) adlı eserlerinde, bu soruyu tekrar ele alır. Mitoloji, rasyonalizmi reddeden Schelling'in son çalışmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmalarda, "mantıklı" (*logique*) düşünceye karşıt olarak, tarihsel düşünce ile, gereksinim sistemlerine karşılık olarak da bağımsızlık sistemi ile Spinoza'ya, Fichte'ye ve Hegel'e kafa tutan bir düşünce ortaya konur. Schelling için, mitoloji, bir anlamda insan bilincinin tarihidir. İdealist felsefenin belirsizliğine karşı, bir organik gelişim sezgisini destekler. Mitlerin temelini, teogoninin tarihine dayandırsa da mistizme dair açıklamalarını bütün sosyal ilişkilerin incelemesine indirger.

Schelling'e göre, mitler, kolektif ruhun içinden geçenlerin nesnelleşmesidir. Bir halkı meydana getiren, ortak bir bilinç ve ortak bir dünya görüşüdür. Kendi yazgısının köklerini ören, mitolojisi olmayan bir halk düşünülemez. Tıpkı bir halkın dilinin, o halkın toplumsal yaşamı istikrar bulduğunda, istikrar bulması gibi; "kendi varoluşunun başlangıcından hareketle, herhangi bir mitoloji ve sonunda kendi mitolojisi hakkında belirleme yapmayan bir halk yoktur"¹².

Mit, ilkel insanın iç dünyasının bir türevidir; düşünceden ve iradeden bağımsız, toplumsal yaşamda gerekli bir süreç olarak ortaya çıkar; itiraz edilemeyen, çürütülemeyen ve sanki gerçeğe karşı kendini kabul ettiren "bilinçten" yanadır. Halklar, kendi ufuklarını aşan mitleri anlamadan, ona hizmet ettikleri bu sürecin araçlarından başka bir şey değildir. Gösterilerinden kaçınmak, kabul etmek ya da etmemek bireylerin ya da halkların iradesine bağlı değildir. Sunumları ve ritüelleri ile adeta dışardan gelerek, halkın içine nüfuz eder ve çoğu zaman varlığını hissettirmeksizin halkın içinde yaşar.

Siyasal toplumlar açısından da aynı ilişkiler düzeninden bahsedilebilir. "Devlet, doğanın taleplerine uygun olanların başında gelir ve insan aklımdan bağımsız olarak doğar; bu belirlemenin ulaşacağı sonuç: bir siyasi iktidarın kavradığı toplum içinde bir araya gelenlerin, onun meydana gelişi, unsurları, zamanı ve şekli hakkında hiç bir bilinç sahibi olmamasıdır. O halde, bilinçsiz bir devlet olgusundan, Devlet bilincine geçmek, yalnızca düşüncede gerçekleşir. Gerçekte, devleti kabul etmeden önce, onu oluşturan ve geliştiren öğeler, Devlet Düşüncesi'nin (*Idée d'Etat*) içinde yer almaktadır. Kendine içkin bir plandan hareketle, Devlet kendini yücelten bir düşünceye dönüşür. Bu süreç, *a priori* olarak felsefi bir bakış açısı da içermektedir"¹³.

¹² F. W. Schelling, *Introduction à la philosophie de la mythologie*, trad. S. Jankélévitch, 1946, t.I, p. 133.

¹³ F. W. Schelling, *loc.cit.*, t.II, p. 323.